

Sygn. akt IV CSK 349/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 kwietnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa R.K.

przeciwko Powszechnemu Zakładowi Ubezpieczeń Spółce Akcyjnej w Warszawie
o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 6 kwietnia 2017 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w [...]

z dnia 25 czerwca 2015 r., sygn. akt II Ca .../14,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w [...] do ponownego rozpoznania, pozostawiając
temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w [...] wyrokiem z dnia 13 października 2014 r. zasądził od Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń S.A. w Warszawie na rzecz R.K. kwotę 52 186,50 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 maja 2011 r. i orzekł o kosztach procesu. Ustalił, że powód zawarł z pozwaną spółką umowę obowiązkowego dotowanego ubezpieczenia upraw rolnych w okresie od dnia 31 października 2010 r. do dnia 31 października 2011 r. Na skutek przymrozków poniósł szkodę w uprawach rzepaku, którą zgłosił pozwanej w dniu 30 marca 2011 r., po czym pismem z dnia 6 maja 2011 r. został poinformowany o ustaleniu odszkodowania w kwocie 18 895,50 zł. Powód zwrócił się wówczas o wypłatę pełnego odszkodowania, lecz pozwana pismem z dnia 7 lipca 2011 r. poinformowała go, że za podstawę wyliczenia odszkodowania przyjęła 25% szkody.

Sąd Rejonowy stwierdził, że ogólne warunki ubezpieczenia, które obowiązywały w czasie zawierania umowy przez strony (dalej: „o.w.u.”), nie określały szkody całkowitej. Z § 20 ust. 5 o.w.u. wynikało jedynie, że wysokość szkody ustala się zgodnie z „Normami do ustalania wysokości szkód w uprawach rolnych”. Był to dokument wewnętrzny ubezpieczyciela, który PZU S.A. udostępniała do wglądu jedynie na żądanie ubezpieczonego. Normy te nie mogły wiązać powoda, ponieważ nie zostały mu doręczone przed zawarciem umowy. Nie ulega natomiast wątpliwości, że powód utracił plony o znacznie wyższej wartości; sama pozwana przyznała, że szkoda wyrażała się kwotą 83 980 zł. W tej sytuacji Sąd na podstawie art. 805 § 1 k.c. zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 52 186,50 zł, stanowiącą resztę należnego odszkodowania po uwzględnieniu 10% udziału własnego oraz wypłaconych świadczeń w kwotach 4 500 zł i 18 895,50 zł.

Na skutek apelacji pozwanej, Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 25 czerwca 2015 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił powództwo i nie obciążył powoda kosztami procesu.

Sąd Okręgowy wywiódł, że pozwana, jako ubezpieczyciel, ponosi odpowiedzialność gwarancyjną oraz odpowiedzialność na podstawie art. 471 i nast. k.c. Oba rodzaje odpowiedzialności są odpowiedzialnością kontraktową, pierwsza

z nich ma charakter gwarancyjny i dlatego jest oparta na związku normatywnym, druga natomiast ma charakter sprawczy i jest oparta na konstrukcji normalnego związku przyczynowego (art. 361 k.c.). W pierwszej z nich ubezpieczyciel gwarantuje naprawienie szkody, która zostaje wyrządzona przez zdarzenie od niego niezależne, w drugiej zaś występuje jako sprawca szkody. Pozwana na podstawie umowy z dnia 30 października 2010 r. gwarantowała powodowi naprawienie szkody, która zostanie wyrządzona przez zdarzenie od niej niezależne, choć określone w umowie. W przypadku odpowiedzialności o charakterze sprawczym pozwana - obok gwarantowania naprawienia szkody - występuje wobec powoda jako sprawca szkody.

Sąd Okręgowy zaaprobował stanowisko Sądu pierwszej instancji, że powołane w § 20 ust. 5 o.w.u. „Normy do ustalania wysokości szkód w uprawach rolnych”, jako niedoręczone powodowi przed zawarciem umowy, nie były dla niego wiążące. Wzorzec umowy, o którym mowa w art. 384 § 1 k.c., nie jest bowiem doręczony także wtedy, gdy jest niekompletny, co miało miejsce w niniejszej sprawie. W tej sytuacji pozwana na podstawie umowy z dnia 30 października 2010 r. ponosi odpowiedzialność wobec powoda za szkodę w jego plonach rzepaku na zasadach ogólnych, bez uwzględnienia warunków określonych w „Normach do ustalania wysokości szkód w uprawach rolnych”. Wbrew jednak odmiennej ocenie Sądu pierwszej instancji, szkoda powoda nie wyrażała się kwotą 83 980 zł, kwota ta stanowiła bowiem ogólną wartość plonów obliczoną z uwzględnieniem ustalonej powierzchni uprawy, wydajności z 1 hektara, ceny 1 kwintala i wartości plonów z 1 hektara. Powód nie wykazał natomiast, jaką szkodę poniósł w rzeczywistości; nie przejawiał inicjatywy dowodowej. Nie bez znaczenia pozostaje przy tym okoliczność, że przy likwidacji szkody sugerowano powodowi zaoranie pola pod nową uprawę i poinformowano o konieczności ponownego zasiewu na uszkodzonej uprawie. Ustalenie czy czynności te zostały przez powoda przeprowadzone i czy uzyskał on z gruntu objętego umową ubezpieczenia nowe zbiory miałyby znaczenie dla oceny rozmiaru poniesionej przez niego szkody, jednak nie zostało to w sprawie dokonane. Skoro „...powód nie wykazał w tym zakresie inicjatywy dowodowej, brak było dowodu z opinii biegłego jak również z akt szkodowych pozwanego (...)”, powództwo ulegało oddaleniu z powodu niewykazania wysokości szkody.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Okręgowego powód, powołując się na obie podstawy określone w art. 398³ § 1 k.p.c., wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej wskazał na naruszenie art. 805 k.c. w związku z art. 3 ust. 1 pkt 1, ust. 2 pkt 11 i ust. 3 pkt 3 oraz art. 6 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (Dz.U. Nr 150, poz. 1249 ze zm. - dalej: „u.u.u.r.z.g.”; obecnie: Dz.U. z 2016 r., poz. 792 ze zm.) przez ich niezastosowanie do właściwego zdefiniowania szkody objętej umową ubezpieczenia, art. 471 w związku z art. 805 k.c. przez błędne zastosowanie art. 471 k.c. i niezastosowanie art. 805 k.c., art. 6 k.c. w związku z art. 15 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (jedn. tekst: Dz.U. z 2010 r., Nr 11, poz. 66 ze zm. - dalej: „u.d.u.”) przez bezpodstawne obciążenie powoda obowiązkiem dowodowym w zakresie faktów, z których skutki prawne wywodziła pozwana, art. 65 k.c. przez wykładnię ogólnych warunków obowiązkowego dotowanego ubezpieczenia upraw rolnych, a w jej wyniku przyjęcie, że powoda obciążał obowiązek minimalizacji szkody przez wprowadzenie uprawy zastępczej, i art. 826 k.c. w związku z art. 6 ust. 3 u.u.u.r.z.g. przez przyjęcie, że ubezpieczony jest zobowiązany do pomniejszenia szkody powstałej w uprawie rolnej ponad zakres obowiązku określonego w tym przepisie. W ramach drugiej podstawy zarzucił obrazę art. 379 pkt 4 w związku z art. 323 i art. 391 § 1 k.p.c. przez wydanie wyroku w innym składzie niż ten, który brał udział w rozprawie bezpośrednio poprzedzającej wydanie wyroku, art. 379 pkt 5 w związku z art. 212 § 1 i art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji przez pozbawienie powoda możliwości obrony swych praw na skutek zaniechania inicjatywy w celu uzupełnienia twierdzeń lub dowodów na poparcie stanowiska o wysokości doznanej szkody, i art. 382 k.p.c. przez pominięcie dowodu z dokumentu w postaci decyzji pozwanej z dnia 6 maja 2011 r. wraz z „Arkuszem do ustalenia wysokości szkody i odszkodowania za szkody w uprawach”, co miało wpływ na wynik sprawy.

W piśmie z dnia 3 grudnia 2015 r. skarżący - po wyjaśnieniu, że pomyłka co do składu Sądu Okręgowego dotyczyła jedynie kopii wyroku, a nie jego oryginału - cofnął zarzut naruszenia art. 379 pkt 4 w związku z art. 323 i art. 391 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut nieważności postępowania przed Sądem Okręgowym, spowodowanej pozbawieniem skarżącego możliwości obrony swych praw na skutek zaniechania „...inicjatywy w celu uzupełnienia twierdzeń lub dowodów na poparcie stanowiska powoda o wysokości doznanej szkody oraz podstawach jej ustalenia, a poprzestanie na arbitralnym stanowisku, iż powód nie wykazał wysokości szkody (...)”, nie może być uznany za trafny. Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw podlega ocenie na podstawie konkretnych okoliczności sprawy, nie ulega jednak wątpliwości, że do stwierdzenia nieważności nie wystarczy samo naruszenie przepisów postępowania. Konieczne jest jeszcze wykazanie, że naruszenie przepisów postępowania pozbawiło stronę możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Skarżący zarzuca Sądowi Okręgowemu naruszenie art. 212 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez zaniechanie podjęcia inicjatywy w celu uzupełnienia przytoczonych przez niego twierdzeń. Artykuł 212 § 1 k.p.c. reguluje instytucję informacyjnego przesłuchania stron, która jest postacią pozyskiwania od stron oświadczeń wiedzy co do okoliczności sprawy, zwłaszcza gdy są one niejasne lub nieprecyzyjne. W niniejszej sprawie chodziło nie tyle o informacyjne wysłuchanie skarżącego w celu pozyskania dodatkowych twierdzeń, lecz o zwrócenie uwagi na potrzebę wykazania szkody i jej wysokości oraz powołania w tym celu stosownych dowodów. Skarżący ma rację podnosząc, że obowiązek informacyjny sądu wymagał zwrócenia mu przez Sąd Okręgowy uwagi na potrzebę zgłoszenia wniosków dowodowych w celu wykazania poniesionej szkody. Wymagała tego szczególna sytuacja procesowa, w której Sąd Okręgowy dostrzegał z jednej strony konieczność przeprowadzenia dowodów w celu ustalenia wysokości szkody, zwłaszcza dowodu z opinii biegłego oraz z akt szkodowych pozwanej, z drugiej natomiast bierną postawę skarżącego, skutkującą - w zamierzeniu Sądu - oddaleniem powództwa. Źródłem obowiązku informacyjnego są w takich sytuacjach zasady ogólne, wynikające z art. 2 i 45 ust. 1 Konstytucji (zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2014 r., III CZP 85/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 128). Zaniechanie przez Sąd Okręgowy uprzedzenia skarżącego, reprezentowanego przez profesjonalnego pełnomocnika,

o potrzebie przejawienia inicjatywy dowodowej nie skutkowało wprowadzeniem pozbawieniem skarżącego możliwości obrony swych praw, było jednak uchybieniem procesowym, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.).

Kolejny zarzut wypełniający podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. dotyczy naruszenia art. 382 k.p.c. przez pominięcie dowodu z dokumentów w postaci decyzji z dnia 6 maja 2011 r. o przyznaniu odszkodowania wraz z „Arkuszem do ustalenia wysokości szkody i odszkodowania za szkody w uprawach” (k. 19 - 21). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, w sytuacji, w której podstawa skargi kasacyjnej ogranicza się do zarzutu naruszenia art. 382 k.p.c., może ona być usprawiedliwiona, jeżeli skarżący wykaże, że sąd drugiej instancji pominął część zebranego materiału oraz że uchybienie to mogło mieć wpływ na wynik sprawy (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 1999 r., II CKN 100/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 146 i z dnia 7 lipca 1999 r., I CKN 504/99, OSNC 2000, nr 1, poz. 17 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 1178/98, nie publ., z dnia 8 października 1999 r., II CKN 443/98, nie publ., z dnia 21 października 1999 r., I CKN 728/99, nie publ., z dnia 8 grudnia 1999 r., II CKN 587/98, nie publ. i z dnia 10 października 2012 r., II PK 65/12, nie publ.). Zdaniem skarżącego, z decyzji o przyznaniu odszkodowania wraz z „Arkuszem do ustalenia wysokości szkody i odszkodowania za szkody w uprawach” wynika, że kwota 83 980 zł, błędnie uznana przez Sąd Okręgowy za sumę ubezpieczenia, odpowiada doznanej przez niego szkodzie całkowitej i w taki sposób została oszacowana przez pozwaną. Z tych dokumentów skarżący „...wywodził wysokość doznanej szkody w ubezpieczonej uprawie rzepaku, a tym samym na zasadzie art. 15 u.d.u. swego roszczenia (...)”.

Odnosząc się do tak sformułowanego zarzutu naruszenia art. 382 k.p.c., trzeba zauważyć, że - wbrew wywodom skarżącego - wspomniane dokumenty były przedmiotem oceny Sądu Okręgowego. Wynika to z uzasadnienia zaskarżonego wyroku, w którym Sąd Okręgowy analizował sposób obliczenia kwoty 83 980 zł i uznał ją za sumę ubezpieczenia. Skarżącemu nie chodzi więc o pominięcie wskazanych dokumentów, lecz o sposób ich wykładni i wyprowadzone z nich wnioski. Wynika to także z powołania art. 15 u.d.u., którego wykładnię skarżący

zakwestionował w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. W tym stanie rzeczy zarzut obrazy art. 382 k.p.c. nie może być uznany za trafny.

Ze względu na naruszenie obowiązku informacyjnego powołana podstawa kasacyjna z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. okazała się jednak uzasadniona, wobec czego konieczne stało się uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W zaistniałej sytuacji procesowej przedwczesne jest w zasadzie rozważanie zarzutów podniesionych w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., ponieważ dla oceny przez Sąd Najwyższy, rozpoznający skargę kasacyjną, trafności zarzutów naruszenia prawa materialnego, miarodajny jest stan faktyczny sprawy, będący podstawą zaskarżonego wyroku (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1997 r., II CKN 18/97, OSNC 1997, nr 8, poz. 112). Zarzuty te mogą być więc przedmiotem rozważań dopiero wtedy, gdy stan faktyczny sprawy zostanie wyczerpująco ustalony i nie będzie nasuwał wątpliwości.

Ustalenia poczynione dotąd w niniejszej sprawie pozwalają jednak na odniesienie się do zarzutu naruszenia „...art. 471 k.c. w zw. z art. 805 k.c. poprzez błędne zastosowanie art. 471 k.c. i niewłaściwe zastosowanie poprzez niezastosowanie art. 805 k.c. dla oceny roszczenia powoda względem pozwanego zakładu ubezpieczeń w sytuacji, gdy w ramach odpowiedzialności kontraktowej mamy do czynienia z odpowiedzialnością *stricte* umowną a nie sprawczą zakładu ubezpieczeń z tytułu zawartej umowy obowiązkowego dotowanego ubezpieczenia upraw rolnych (...)”. Zarzut ten trzeba uznać za trafny, skarżący dochodzi bowiem od pozwanej spółki spełnienia pierwotnego świadczenia przewidzianego w umowie ubezpieczenia. Zgodnie z art. 805 § 1 k.c., przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działania swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę. Jeżeli więc ubezpieczony dochodzi spełnienia pierwotnego świadczenia przewidzianego w umowie, podstawę odpowiedzialności ubezpieczyciela stanowi art. 805 § 1 k.c. Uszło uwagi Sądu Okręgowego, że dopóki świadczenie przewidziane w umowie jest możliwe do spełnienia, dopóty wierzycielowi przysługuje roszczenie o wykonanie umowy, czyli o spełnienie świadczenia. Dopiero jeżeli zobowiązanie nie zostanie wykonane, i to

mimo ewentualnego zastosowania przymusu państwowego, roszczenie wierzyciela ulega przekształceniu w roszczenie o odszkodowanie przewidziane w art. 471 k.c. W takiej sytuacji zobowiązanie odszkodowawcze ma charakter zastępczy.

W związku z zarzutem naruszenia art. 15 u.d.u. przez jego niezastosowanie, co doprowadziło do bezpodstawnego obciążenia skarżącego obowiązkiem dowodowym, można jedynie zauważyć, że skarżący w wywodach na temat uznania roszczenia, nawiązujących do uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2014 r., V CSK 512/13 (OSNC 2015, nr 7-8, poz. 88), pominął istotny fragment tego uzasadnienia, w którym Sąd Najwyższy podkreślił, że wypłata odszkodowania przez ubezpieczyciela stanowi uznanie roszczenia tylko w zakresie, w jakim roszczenia zostało zaspokojone (zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2016 r., II CSK 251/15, nie publ.).

Jak już niejednokrotnie podkreślał Sąd Najwyższy, o prawidłowym zastosowaniu prawa materialnego można mówić dopiero wtedy, gdy ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku pozwalają na ocenę tego zastosowania, dlatego rozważanie pozostałych zarzutów wypełniających podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. trzeba uznać w niniejszej sprawie za przedwczesne (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, Izba Cywilna 2003, nr 12, s. 46, z dnia 15 maja 2009 r., II CSK 708/08, nie publ. i z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 76/12, nie publ.).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

jw

kc